

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

วัฒนธรรม คือ แบบแผนพฤติกรรมวิถีชีวิตของมนุษย์เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น ๆ ซึ่งวัฒนธรรมย่อมตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งทางชีววิทยา (Biological needs) ความต้องการทางสังคม (Social needs) และความต้องการทางจิตใจ (Psychological needs) โดยมีความจำเป็นพื้นฐาน 9 ด้าน เพื่อตอบสนองการแก้ปัญหาตามความต้องการ และการดำรงชีวิตอย่างเป็นระบบ รวมเรียกว่า “หัวใจของวัฒนธรรม” ได้แก่ ระบบเครือญาติ ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมืองการปกครอง ระบบการขัดเกลาทางสังคม ระบบศาสนา และความเชื่อ ระบบสาธารณสุข ระบบการสื่อสาร ศิลปะ และนันทนาการ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2558, หน้า 7) ดังนั้น ระบบความเชื่อ และการสื่อสาร จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของความจำเป็นพื้นฐานที่นำมาขยายองค์ความรู้ของการวิจัยภายใต้แนวคิดการสื่อสารความเชื่อ สอดคล้องกับซิงชัย วิจิตกุล (2550, หน้า 10) เสนอว่า ส่วนใหญ่แล้วคำจำกัดความของวัฒนธรรมมักจะเน้นถึงระบบความเชื่อ (Belief system) และค่านิยมทางสังคม (Social value) เนื่องจาก วัฒนธรรมไม่เพียงแต่เป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้ หากยังคงไว้ซึ่งระบบความเชื่อ และค่านิยมทางสังคมที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของมนุษย์ที่ส่งผลต่อการจัดระเบียบแบบแผนในรูปแบบของกฎระเบียบ หรือมาตรฐานทางพฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่ในสังคมให้การยอมรับ จึงสรุปเชิงเปรียบเทียบนิยามวัฒนธรรมจากนักมานุษยวิทยาทั่วโลกได้ดังนี้ คือ วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วม (Share ideas) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ (Culture is learned) วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้ และภูมิปัญญา วัฒนธรรมคือกระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิต และสิ่งที่อยู่รอบตัว และสุดท้ายวัฒนธรรมไม่หยุดนิ่งหากแต่มีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลา โดยมีสาเหตุมาจากการแพร่กระจายวัฒนธรรม (Diffusion) จากวัฒนธรรมอื่น

จากความเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อ และการสื่อสารว่าเป็นส่วนหนึ่งของหัวใจวัฒนธรรม ตามวิถีการดำเนินการชีวิตของมนุษย์ที่ต้องอาศัยความมั่นคงทางด้านจิตใจ จึงจำเป็นที่จะต้องสื่อสารความเชื่อ (Belief communication) ไปยังสิ่งที่คุณได้สัมผัสจากปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ซึ่งล้วนแต่ส่งผลต่อความมั่นคงทางจิตใจ สร้างปัญหาในการดำรงชีวิตเป็นเหตุให้เกิดความกลัว ความปลอดภัยในชีวิต ความกังวลใจที่สั่นคลอนต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในรูปแบบต่าง ๆ จากสิ่งที่ไม่สามารถหาคำตอบ หรือหาสาเหตุจากการกระทำโดยธรรมชาติที่นอกเหนือการควบคุมด้วยการกระทำของมนุษย์ สิ่งที่จะทำให้คลายความกลัว หรือกังวลใจสร้างความมั่นคงทางจิตใจมนุษย์จึงดำเนินการได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ นานา เช่น การสวดมนต์ การอ้อนวอน การร้องขอ บวงสรวง และการเซ่นสังเวยตามความรู้สึกที่มนุษย์เชื่อว่า สิ่งเหนือธรรมชาติ จะพึงพอใจ สร้างความมั่นคงทางจิตใจ และความปลอดภัยให้กลับคืนมา พฤติกรรมดังกล่าวจึงตอบสนองความเชื่อที่มนุษย์พยายามสื่อสารไปยังสิ่งเหนือธรรมชาติในรูปแบบของ “พิธีกรรม” (Ritual) มีการสืบทอดแบบแผน สัญลักษณ์ทางพิธีกรรมจากรุ่นสู่รุ่น ภายใต้ประสบการณ์ความเชื่อ หล่อหลอมจัดระเบียบตามความเชื่อจนกระทั่งนำไปสู่ระบบศาสนา

ระบบศาสนา (Religious system) จึงเป็นการจัดระเบียบทางความเชื่อ และการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Sacred) โดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ถูกกำหนดไว้ในระบบความเชื่อ และวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยที่ศาสนายังคงมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ และพิธีกรรมเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน ชุดของความคิดที่เป็นองค์ประกอบสำคัญคือ การสื่อความหมาย ศาสนาในมุมมองของ Durkheim (1954) เสนอว่า คือ ระบบความเชื่อ และหลักปฏิบัติซึ่งแยกกันระหว่างความศักดิ์สิทธิ์และความเลวร้าย (Profane) โดยความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่มาของระบบความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี และบรรทัดฐานที่สังคมยอมรับว่า ดีงาม และถูกต้อง ศาสนาจึงเป็นพลังในการสร้างความสมานฉันท์ เป็นที่มาของสำนึกร่วม (Collective consciousness) ศาสนาจึงเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมรักษา กฎเกณฑ์ และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ดังนั้น ศาสนาจึงมีหน้าที่กระทำต่อมนุษย์ และสังคม คือ ให้คำอธิบายสิ่งที่เป็นสติปัญญาของมนุษย์ ให้ความเข้มแข็งต่อจิตใจในยามวิกฤต และสร้างความรู้สึกร่วมกัน (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล, 2541)

การมองศาสนาจากวิธีคิดแบบหน้าที่นิยม (Functionalism) แสดงให้เห็นถึงการเปรียบเทียบศาสนาเป็นเสมือนร่างกายของมนุษย์ที่ประกอบขึ้นจากอวัยวะต่าง ๆ โดยแต่ละส่วนจะทำหน้าที่สอดประสานกันอย่างลงตัว โดยชิงชัย วิชิตกุล (2550, หน้า 16) ระบุว่า ศาสนามีหน้าที่ต่อการอยู่รอดของสังคม อย่างน้อย 3 ประการ ประการแรก ศาสนาสร้างระบบความหมายแก่การดำรงอยู่ของแบบแผนการดำเนินชีวิตทางสังคม ก่อให้เกิดการบูรณาการทางสังคม (Social integration) ผ่านแบบแผนทางวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ซึ่งล้วนมีที่มาจากความเชื่อทางศาสนา ประการต่อมาศาสนาสร้างความชอบธรรมให้กับโครงสร้างการจัดสรรอำนาจในระบบของสังคมที่ทำให้คนในสังคมยอมรับวิธีการปกครอง ระบบการปกครองโดยไร้ซึ่งการต่อต้าน ระบบการปกครองดังกล่าว ในทางตรงกันข้ามหากระบบการปกครองขาดเสถียรภาพความเชื่อทางศาสนาก็จะถูกตีความใหม่เพื่อสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมเพื่อคลี่คลายไปสู่ระบบการเพิ่มเสถียรภาพมากขึ้นกว่าเดิม ประการสุดท้ายศาสนาคือบ่อเกิดแห่งพันธะทางจริยธรรม (Moral obligation) ซึ่งบ่อเกิดแห่งจริยธรรมดังกล่าว มองว่า บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันโดยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขไร้ซึ่งการเบียดเบียนทำร้ายทำลายกัน

ศาสนาในเชิงปรัชญา คือ การมองมโนภาพว่าเป็นเรื่องเหนือธรรมชาติ เฉกเช่นเดียวกับความเชื่อในพระเป็นเจ้าตามลักษณะศาสนาแบบเทวนิยม หรือเรื่องนิพพานในพุทธศาสนา ระบบศีลธรรม คือ การตัดสินว่าการกระทำดังกล่าวเป็นความดี หรือความชั่วที่นำไปสู่การสร้างกฎเกณฑ์ข้อห้ามต่าง ๆ และศาสนา คือ การแสดงออกของพฤติกรรมตามวิธีการที่แต่ละศาสนากำหนดเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามความเชื่อของศาสนานั้น ๆ เช่น พิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย พิธีกรรมในมุมมองของ Watts (1966) มีกระบวนการที่ประกอบด้วย พิธีกรรม-ศีลธรรม-ความเชื่อสำคัญ (Cult-Code-Creed) โดยรายละเอียดพบว่า พิธีกรรม เป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่ระบบศีลธรรม และความเชื่อสำคัญ ทั้งนี้ เนื่องจากพิธีกรรมมีส่วนทำให้มนุษย์สามารถจับต้องความคิดที่เป็นนามธรรมต่าง ๆ เช่น ความคิดนามธรรมในคริสต์ศาสนาในพิธีกรรม Confirmation ซึ่งคริสต์ศาสนิกชนที่สมบูรณ์จะต้องรับเจิม และทาน้ำมันรูปกางเขนที่แก้ม และตัว การกลืนแป้งเม็ดสีขาวเล็ก ๆ (แป้งขนมปัง) เป็นสัญลักษณ์แสดงว่าพระจิตเข้ามาอยู่ในกายผู้นั้นแล้ว สอดคล้องกับ Geertz (1973) กล่าวว่า ศาสนาเป็นระบบสัญลักษณ์ที่ให้ความหมาย (Religion as a cultural system.) การให้ความหมายดังกล่าวเป็นการให้ความหมายกับสภาพแวดล้อมรอบตัวซึ่งมีพลังอำนาจเหนือการสร้างศรัทธา เร้าอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ โดย

การให้สังขธรรมเกี่ยวกับชีวิต และประสบการณ์ในลักษณะที่สอดคล้องกับความรู้สึกร่วมกันว่า สิ่งนั้นคือความหมายของชีวิตที่แท้จริง สารสำคัญสรุปได้ว่า ศาสนา เป็นแม่แบบของความจริง (Model of reality) โดยศาสนาไม่เพียงแต่เป็นระบบผลสะท้อนที่เกิดความเป็นสังคม แต่ยังทำหน้าที่ รับใช้สังคม และศาสนาก็เป็นระบบสัญลักษณ์ที่ทำให้สภาพจิตใจ ประสบการณ์ทางจิตวิญญาณของมนุษย์ มีความหมายสูงสุด และยังเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมของมนุษย์ด้วย

ขณะที่ นิชพรณ วรณศิริ (2550, หน้า 264) อธิบายความเป็นศาสนา และความเป็น พิธีกรรมตั้งแต่รูปแบบง่าย ๆ เช่น การกราบไหว้ผีนางไม้ เจ้าป่าเจ้าเขาเทวดา ไปจนกระทั่งศาสนาที่ ทนสมัย ตามรูปแบบของลัทธิ และการนับถือ เจกเช่น พุทธ คริสต์ อิสลาม องค์ประกอบดังกล่าว ประกอบด้วย การมีสิ่งเคารพบูชาสูงสุด (Supernatural and natural beings) การมีความเชื่อและ ความศรัทธาโดยไม่จำเป็นต้องพิสูจน์จากความจริง มีความขลังในพิธีกรรม มีความศักดิ์สิทธิ์หากฝ่าฝืน จะถูกลงโทษ การมีพิธีกรรมที่แสดงออกถึงการตอบสนองความเชื่อที่มีต่อสิ่งนั้น ๆ มีกฎเกณฑ์ให้ผู้ เลื่อมใสปฏิบัติตาม และมีผู้ประกอบพิธีกรรม และสืบทอดการประกอบพิธีกรรมตามเจตนารมณ์ที่ผู้นำ ประกอบพิธีเสนอแนะไว้ให้สืบทอด และปฏิบัติตาม

ดังนั้น ศาสนาตามความหมายของ Geertz (1973) คือ ระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อ ใช้อธิบายความจริงของโลก และประสบการณ์ของมนุษย์ ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้เขียนใช้คำว่า “สัญญะ” (Semiotic) แต่ระบุดูขอบเขตการศึกษาว่า เป็นการศึกษาสัญญะในพิธีกรรมของคณะศิลปินละครแห่งชาติ ซึ่งเป็นกลุ่มวัฒนธรรมย่อยที่แสดงถึงพฤติกรรมจากปรากฏการณ์สื่อสารระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (Supernatural phenomena) ในรูปแบบของพิธีกรรมการไหว้ครูบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แสดงความ ขลัง และความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมที่ประกอบขึ้น ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าว คือ สัญลักษณ์ที่คณะละคร พยายามแสดงออกไปยังสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนให้ความเคารพนับถือ

ความเชื่อในกลุ่มวัฒนธรรมย่อย โดยเฉพาะในกลุ่มศิลปินละครแห่งชาติในจังหวัดจันทบุรีมี ค่านิยมที่จะสร้างพิธีกรรมการ “ไหว้ครู” ประจำปี พิธีกรรมดังกล่าวจะเกี่ยวข้องกับพระผู้เป็นเจ้าของ และ อำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งพิธีกรรมการไหว้ครูสร้างขึ้นมาเพื่อเสริมสร้างความมั่นใจ ความอุดมสมบูรณ์ การได้รับผลกระทบด้านการประกอบอาชีพศิลปินอย่างมั่นคง และยั่งยืน หากย้อนกลับไปศึกษาถึงการ กำเนิดละครแห่งชาติจังหวัดจันทบุรีนั้น ประภาศรี ศรีประดิษฐ์ (2545) ผู้บุกเบิกการวิจัยละครชาติเร่แห่ง ติ่งจังหวัดจันทบุรี โดยศึกษาละครแห่งชาติในจังหวัดจันทบุรี ด้านประวัติ องค์ประกอบ ลำดับขั้นตอน ของการแสดง วิธีการแสดง รูปแบบการแสดง และลักษณะเฉพาะที่ปรากฏในการแสดง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544-2545 โดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้แสดงอาวุโส 4 คน หัวหน้าคณะละคร แห่งชาติ 9 คน ผู้แสดงละครแห่งชาติ 82 คน และสังเกตการแสดงละครแห่งชาติ 9 คณะ จำนวน 30 ครั้ง ที่ แสดงในจังหวัดจันทบุรี พบว่า การกำเนิดละครแห่งชาติในจังหวัดจันทบุรีเริ่มจากทีม ภาคกิจ ได้รับการ ถ้ายทอดละครชาติเร่จากครูขุนทอง ซึ่งอยู่ทางภาคใต้ของไทยแล้วแสดงละครเร่เรื่อยมา และในปี พ.ศ. 2420 ได้นำละครชาติเร่หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่าละครแห่งชาติ เข้ามาเผยแพร่ในเขตอำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2545 ปีที่ประภาศรี ศรีประดิษฐ์ดำเนินการ วิจัย) รูปแบบของการแสดงได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เนื่องจากอิทธิพลของการแสดงลิเก ที่ได้เข้ามามีบทบาทในชุมชน องค์ประกอบสำคัญที่ปรากฏในการแสดงได้แก่ โรงละครสามารถชมได้ 3 ด้าน มีฉากรูปป่าหรือท้องพระโรง วางเตียงไว้ตรงกลางสำหรับนั่งทำบท เรื่องที่ใช้ประกอบการแสดงมี

ทั้งแนวจักร ๆ วงศ์ ๆ และแนวสมัยใหม่ที่นำมาจากนวนิยายหรือละครวิทยุ ใช้โทน กลองตุ๊ก ฉิ่ง ฉาบ เล็ก กรับ เป็นเครื่องดนตรีประกอบการแสดง บางครั้งอาจนำระนาดและกลองชุดเข้ามาบรรเลงผสม แต่งกายยืนเครื่องพระ-นาง โดยผู้หญิงรับบทเป็นพระเอก นางเอก และตัวเบ็ดเตล็ด ผู้ชายรับบทเป็นตัว ตลก ลำดับการแสดงประกอบด้วย 4 ส่วนคือ (1) กล่าวคำบูชา (2) โหมโรงดนตรี (3) รำก่อนการแสดง และ (4) ละคร ในการแก้บนมักมีครบทั้ง 4 ส่วน ในการแสดงเพื่อความบันเทิงมีเฉพาะส่วนที่ 3 และ ส่วนที่ 4 การแสดงละครเท่งตุ๊กเริ่มด้วยตัวละครเอกเกือบทุกตัวออกมาร้องกล่าวตัว จากนั้นจึงดำเนิน เรื่องเป็นฉากสั้น ๆ และรวดเร็วต่อเนื่องกันไปจนจบการแสดง ตัวละครแต่ละตัวร้องเป็นต้นเสียงพร้อม รำท่าบทรับด้วยลูกคู่หลังโรง ระหว่างนั้นตัวละครรำซัดท่าและเจรจาซ้ำความ ตัวตลกมีความสำคัญใน การสร้างความสนุกสนาน บอกเรื่องและกำกับทางเข้า-ออกของตัวละคร ละคร เท่งตุ๊กปัจจุบันมี 3 แบบ คือ แบบดั้งเดิม แบบพันทางคือผสมลิเก และแบบประยุกต์คือผสมวงสตริงและหางเครื่อง ละคร เท่งตุ๊กปัจจุบันมี 9 คณะ ผู้แสดง 82 คน มีเด็กหญิงฝึกหัดอยู่หลายคน แต่มีเพียง 2 คณะที่แสดงแบบ ดั้งเดิมได้ ดังนั้นจึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่คนรุ่นหลัง จะอนุรักษ์และส่งเสริมการแสดงละครเท่งตุ๊ก แบบดั้งเดิมให้เป็นมรดกของชาติ

ต่อมาวันจันทร์ที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๑ (2561) ดำเนินการศึกษาการสื่อสารความเชื่อเพื่อการดำรงอยู่ ของศิลปะการแสดงพื้นบ้านละครชาตรีเท่งตุ๊กจังหวัดจันทบุรี โดยได้พิสูจน์ว่า トラบใดที่ความเชื่อของ ชุมชนจันทบุรียังคงอยู่ละครชาตรีเท่งตุ๊กยังคงดำรงอยู่ได้ ซึ่งเป็นเงื่อนไขการค้นพบที่นอกเหนือจากการ สืบทอดละครเท่งตุ๊กว่าไม่เพียงแต่การสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นในกลุ่มศิลปินละครเท่งตุ๊ก แต่สามารถดำรง อยู่ได้จากความเชื่อ โดยละครเท่งตุ๊กเป็นการสื่อสารความเชื่อไปยังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเทพเจ้าที่ผู้ว่าจ้าง ถวายต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พฤติกรรม ความเชื่อ และพิธีกรรมที่ปรากฏจึงเป็นลักษณะของการสืบทอดละคร เท่งตุ๊กให้คงอยู่ภายใต้ความเชื่อในการรำบวงสรวงถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนให้ความเคารพนับถือ เพื่อ เสริมความมั่นคงทางด้านจิตใจ ปรากฏการณ์การนำละครเท่งตุ๊กไปแก้บน หรือถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึง นำไปสู่การสืบทอดตามความเชื่อ

อย่างไรก็ตาม การสื่อสารความเชื่อในมิติของกลุ่มศิลปินเท่งตุ๊กยังไม่มีการศึกษาเชิงวิชาการ อย่างจริงจัง ผู้วิจัยมองว่า เป็นความรู้ควรทำการศึกษาอย่างยิ่ง โดยเฉพาะความเชื่อของศิลปินเท่งตุ๊กใน พิธีกรรม ไหว้ครู ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวเป็นพิธีกรรมเพื่อตอบสนองความเชื่อในสังคมไทยที่สะท้อนค่านิยม ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ พิธีไหว้ครูจึงเป็นวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเคารพนบต่อผู้ที่ให้ ความรู้แก่ตน คำว่า “ครู” ในสังคมไทยจึงมีความสำคัญมากในการเรียนรู้ ในการประกอบอาชีพทุก แขนง โดยเฉพาะศิลปะการแสดง นาฏศิลป์ไทย ดนตรีไทย ล้วนนิยมให้ความสำคัญกับการไหว้ครู ด้วย เป็นศาสตร์แขนงใหญ่ที่ต้องอาศัยครูสั่งสอนเป็นอันมาก คนหนึ่งคนกว่าจะพัฒนาความรู้ความสามารถ ในการร้อง การรำ การเล่นจนเป็นที่นิยม หรือสร้างชื่อเสียงให้กับศิลปิน จึงมิใช่เรื่องง่ายที่จะปลูกฝังให้ ศิษย์ประสบความสำเร็จได้ภายในวันเดียว หากแต่เป็นการอบรมบ่มเพาะ (Cultivation) ติดตามอย่าง ไกล่ชิดตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งความเชื่อดังกล่าวนอกจากจะมีความศรัทธาต่อครูที่เป็นมนุษย์ หรือปูชนะธรรมดาแล้ว ความเชื่อที่มีเคยเสื่อมคลายจากสังคมไทยยังให้ความศรัทธาต่อครูที่เป็นเทพ เจ้า เทพอสูร ฤาษีนักพรตอีกด้วย พิธีกรรมการไหว้ครูประจำปี หรือไหว้ครูก่อนทำการแสดงจึง จำเป็นต้องจัดพิธีกรรมกล่าวคำบูชาครูให้ทั่วถึง มีพิธีกรรมที่ย่นย่อ และพิธีกรรมเต็มรูปแบบที่มี รายละเอียดซับซ้อนตามความเชื่อของแต่ละคณะ แต่ก็ยังมีจุดร่วมในการไหว้ครูที่เป็นเทพเจ้าไม่

แตกต่างกัน จากความเป็นมา และความสำคัญของปัญหาในมิติของการศึกษาความเชื่อ สัญญาใน พิธีกรรมของศิลปินแห่งชาติจังหวัดจันทบุรีที่ว่า พิธีกรรม คือ สัญญา หรือสื่อที่แสดงออก ปลุกฝัง ความคิดนามธรรม และหลักการบางอย่างในวัฒนธรรมการดำรงชีวิต หากนำเอาสัญญาในพิธีกรรม เหล่านั้นมาวิเคราะห์ ก็จะเห็นระบบคิด คติแฝงความเชื่อที่เป็นนามธรรมเบื้องหลังในพิธีกรรมนั้น ๆ เพื่อสร้างจิตสำนึกแห่งการเคารพบูชา ซึ่งแนวคิดเรื่องสัญลักษณ์จะได้นำมาพิสูจน์ว่า ความหมายของสิ่ง ต่าง ๆ เป็นการสร้างตัวแทนที่มี “ความหมายร่วม” (Share meanings) ระหว่างบุคคลที่มีส่วนร่วมใน การปฏิสังสรรค์อย่างไร ตามแนวคิดของ Blumer (1969) หรือ ทฤษฎีแห่งสัญลักษณ์ ของ Langer, S. (1937) สัญลักษณ์เชิงโครงสร้างหน้าที่ ของ Durkheim (1954) ดังจะได้ทำการศึกษาตามวัตถุประสงค์ การวิจัยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อเบื้องหลังในพิธีกรรมของศิลปินพื้นบ้านละครแห่งชาติจังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อวิเคราะห์การสื่อสารความเชื่อจากสัญญาในพิธีกรรมของศิลปินพื้นบ้านละครแห่งชาติ จังหวัดจันทบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารความเชื่อจากสัญญาในพิธีกรรมของศิลปินพื้นบ้านละครแห่งชาติ จังหวัดจันทบุรี เป็นการศึกษาพิธีกรรมการไหว้ครูของคณะละครชาตรีแห่งชาติ โดยมีรูปแบบการวิจัยเชิง คุณภาพโดยการวิจัยเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์เชิงลึก เน้นมิติของผู้แสดง (Performers) ละครชาตรีแห่งชาติจังหวัดจันทบุรี

1. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ทำการศึกษาผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 3 คณะละครได้แก่ ส.บัวน้อย มนัสไชยวัฒนา และจักรวาลมงคลศิลป์ นอกจากนี้ยังสัมภาษณ์ผู้รู้ทางด้าน วัฒนธรรมท้องถิ่นประจำอำเภอแหลมสิงห์ ผู้รู้ด้านการรับชมละครแห่งชาติ
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ทำศึกษา และวิเคราะห์
 - 2.1 ความเชื่อและพิธีกรรมของศิลปินพื้นบ้านละครแห่งชาติ
 - 2.2 สัญญา และการสื่อความหมายโดยนัยทางด้านความเชื่อและพิธีกรรมของ ศิลปะการแสดงพื้นบ้านละครแห่งชาติ
- 3 ขอบเขตด้านพื้นที่ เจาะจงศึกษาคณะละครพื้นบ้านแห่งชาติ ซึ่งมีถิ่นฐานที่อยู่ในเขตบ้านบาง กระไชย อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
- 4 ขอบเขตด้านระยะเวลา ใช้เวลาดำเนินการวิจัย 1 ปี (พฤศจิกายน 2560-พฤศจิกายน 2561)

ประโยชน์ของงานวิจัย

งานวิจัยเรื่องการสื่อสารความเชื่อจากสัญญาในพิธีกรรมของศิลปินพื้นบ้านละครแห่งชาติ จังหวัดจันทบุรี ก่อให้เกิดประโยชน์ด้านวิชาการว่าด้วย

1. สร้างความรู้เกี่ยวกับความหมายในพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อของศิลปินพื้นบ้านละคร แห่งชาติ

2. ผลการวิเคราะห์ความเชื่อจากการสื่อสารในสัญญาพิธีกรรมของศิลปินนำไปสู่การพัฒนาแบบจำลองการสื่อสารความเชื่อเพื่อการดำรงอยู่ของศิลปะการแสดงพื้นบ้านละครเท่งต๊ก

3. ผลการวิจัยดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานทางด้านการศึกษาสัมพันธ์ภาพลักษณ์จันทบุรี และหน่วยงานด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้สามารถดำรงอยู่ได้โดยแสดงถึงอัตลักษณ์การเป็นสื่อพื้นบ้านของจันทบุรี

นิยามศัพท์เฉพาะ

การสื่อสารความเชื่อ หมายถึง ความผูกพันทางอารมณ์ ความรู้สึกมั่นคงต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีความหมายต่อการดำรงชีวิต ต่อสังคม และต่อจักรวาล จึงกำหนดเป็นแบบแผนพฤติกรรมการสื่อสารแสดงออกต่อสิ่งทีบุคคล หรือกลุ่มบุคคลให้คุณค่าที่นำไปสู่การปฏิบัติ หรือมีปฏิกิริยาตอบสนองแสดงออกไปยังสิ่งที่มีความผูกพันทางอารมณ์ โดยเฉพาะในงานวิจัยนี้เป็นการสื่อสารความเชื่อในกลุ่มศิลปินละครเท่งต๊ก แสดงออกถึงความเคารพต่อครู อาจารย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คณะละครให้ความเคารพนับถือล้วนมีคุณค่าทางจิตใจ เสริมสร้างพลังทางจิตใจ เช่น การไหว้ครูประจำปีในกลุ่มศิลปินเท่งต๊ก การไหว้ครู และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนทำการแสดง

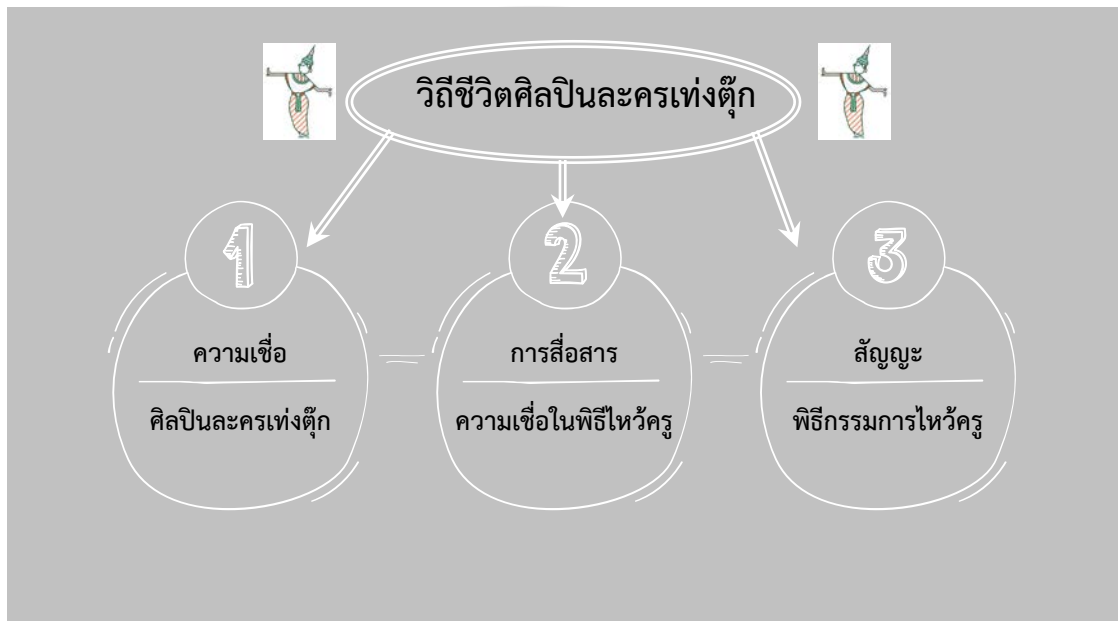
สัญญา หมายถึง กระบวนการสื่อสารที่นอกเหนือจากการใช้ภาษา โดยพิจารณาความหมายการสร้างความเข้าใจจากเครื่องหมายต่าง ๆ ระบบของเครื่องหมาย รูปแบบใด ๆ ก็ตามที่นำมาใช้เพื่อถ่ายทอดความหมาย ในงานวิจัยนี้ สัญญา เป็นการแสดงออกในรูปแบบของสัญลักษณ์ที่ปรากฏเพื่อการประกอบพิธีกรรมของคณะนักแสดงละครเท่งต๊ก มุ่งเน้นศึกษาสัญญาณในพิธีกรรมการไหว้ครูละครเท่งต๊ก เช่น บายศรี สื่อความหมายถึงการแสดงความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รูป เทียนแสดงออกถึงความเข้มขลังในการประกอบพิธีกรรมการไหว้ครู สัญญาจึงเป็นระบบการรับรู้ที่ผนวกกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรม โดยเฉพาะการนำรูปแบบวัฒนธรรมดั้งเดิมมาใช้แต่ปรับเปลี่ยนความหมายให้อยู่ในบริบทใหม่ สัญญาดังกล่าวจึงสะท้อนความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมด้านความคิด ด้านปทัสถาน และวัฒนธรรมด้านผลผลิตที่เป็นรูปธรรม

พิธีกรรม หมายถึง กระบวนการ หรือกรรมวิธีที่คิดค้นแสดงออกถึงความสำคัญของคณะละครเท่งต๊ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไหว้ครูละคร เป็นการแสดงออกเพื่อการตอบสนองความเชื่อว่าเป็นประกอบพิธีกรรมดังกล่าวแล้วจะทำให้เกิดความมั่นใจ เกิดพลัง เกิดการสร้างสรรค์ เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ สร้างความรู้สึกบางอย่างว่ามีรูปธรรม เช่น เชื่อว่ายักษ์มีจริง เทวดามีจริง ก่อให้เกิดปัญญา นับถือศาสนาได้อย่างมั่นคง บางครั้งการประกอบพิธีกรรมจะทำให้เกิดฤทธิทางจิตใจ เช่น คนป่วยหายป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ นอกจากนี้ การประกอบพิธีกรรมยังเป็นกิจกรรมที่มนุษย์อ่อนน้อม ร้องขอกับธรรมชาติ เช่น การสังเวย การบวงสรวง

ละครเท่งต๊ก หมายถึง การแสดง การละเล่นของกลุ่มบุคคลท้องถิ่น โดยมีลักษณะเช่นเดียวกับการแสดงละครชาตรี ชาวจังหวัดจันทบุรีเรียกว่า “เท่งต๊ก” โดยเรียกตามเสียงของการให้จังหวะกลองต๊ก รูปแบบการแสดงจะมีลักษณะที่เป็นแบบแผนเพื่อการแก้บนถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมีลักษณะการแสดงเพื่อความบันเทิงตามงานมหรสพต่าง ๆ องค์ประกอบละครเท่งต๊ก ได้แก่ นักแสดงตัวพระ-ตัวนาง การแต่งกายยืนพื้นแบบพระ-นาง การรำรำแม่บท 12 ท่า บทละครร้องกลอนรำ การสร้างฉากประกอบการแสดงในรูปแบบของฉากป่า หรือฉากท้องพระโรง และองค์ประกอบด้านเครื่องดนตรีหลัก

ได้แก่ ฉิ่ง กลองตุ๊ก โทณ ปัจจุบันมีการใช้ระนาด การประยุกต์ใช้เพลงลูกทุ่งผสมผสานความทันสมัย เดิมละครแห่งชาติจะทำการสืบทอดในกลุ่มเครือญาติเท่านั้น

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี